

МОВА І ПОВЕДІНКА КИТАЙЦІВ

Н. Кірносова

Проблема зв'язку мови і поведінки людини одна з найбільш актуальних у сучасному мовознавстві; останнім часом цій проблематиці присвячується значна кількість статей і монографій. Зокрема, слід вказати на монографію петербурзької дослідниці А. Мельникової “Мова і національний характер”, у якій розглянуто вплив російської мови на характери її носіїв у порівнянні з впливом англійської мови на характери її носіїв, таким чином виявлено деякі особливості поведінки носіїв аналітичних і синтетичних мов. Важливо, що проведене зіставлення закладає базу для здійснення подальших досліджень у сфері зв'язку мови і поведінки, але вже на матеріалі інших мов, що належать до цих самих типів. Зокрема, цікаво застосувати зроблені висновки до матеріалу китайської мови, що також є аналітичною, і в такий спосіб перевірити універсальність зроблених висновків. До того ж, виявлення особливостей поведінки китайців у порівнянні з поведінкою носіїв синтетичних мов, зокрема й української, матиме й практичну цінність – полегшення процесу комунікації між носіями віддалених мов і культур. Отже, що можна сказати про вплив китайської мови на поведінку її носіїв? Розглянемо це питання у двох аспектах – уявлення про світ і стосунки у суспільстві.

1. Структура речення – структура світу. Отже, А. Мельникова пише, що структура речення, укорінившись на рівні несвідомого, продукує і відповідне бачення світу та визначає поведінку носіїв певної мови. Структура речення в аналітичних і синтетичних мовах кардинально відмінна: аналітичні мають усталений порядок слів, а синтетичні – ні. Відтак, чітко фіксована структура китайського речення формує настанову на світ як на логічне і передбачуване утворення. Носії ж української мови, де структура речення не фіксована, вважають світ непередбачуваним.

Такі уявлення про світ формують і цілком протилежні настанови у поведінці: якщо китайці переконані у можливості змінити світ власними зусиллями, то українці вважають порядок світу незалежним від їхньої волі. Дії китайців конструктивні й логічні, у прийнятті рішень вони керуються розрахунком. У зв'язку з цим можна говорити про практичність як про рису всієї нації. Показовим прикладом такої поведінки може бути притча про Ю-гуна, який пересуває гору. Поведінка Ю-гуна засновується на передбачуваності подій: якщо носити камінці, то рано чи пізно гору буде перенесено; і відображає віру в те, що власною працею можна зробити світ більш зручним для людини. Як приклад практичності, заснованої на розрахунках, можна навести й висловлювання

сучасних китайських політиків, які переконані, що Китай досягне рівня сучасних західних держав через 50 років. Українські ж політики, під впливом уявлень про світ як про незалежне від їхньої волі утворення, зазвичай оперують лише приблизними цифрами.

Найбільш показовим мовним фактом, який відображає уявлення про світ носія синтетичної мови, на думку А. Мельникової, є прислівник “раптом”, який вказує не на логічний зв’язок між подіями, а на хронологічний. А у прийнятті рішень носії таких мов виходять з міркувань “про всяк випадок...” Зауважимо, що в китайській мові навіть ця ситуація має цілком кількісне вираження: китайці говорять *wanyu*. З другого боку, настанова на світ як на непередбачуване утворення підсилює роль інтуїції у процесі прийняття рішень і віру в удачу – тип поведінки, який найчастіше викликає нерозуміння у практичних китайців. З точки зору носія синтетичної мови, практичність полягає не в тому, щоб прорахувати найбільш оптимальний шлях досягнення мети, а в тому, щоб перестархуватися від різних прикрих несподіванок. Непередбачуваність світу в ментальності слов’ян пояснює також властиву їхньому характеру лінь і погану організацію праці, що відзначають представники інших народів. Зокрема, китайці часто дивуються, чому рівень життя в Україні такий низький, хоча природних ресурсів тут достатньо?

Отже, комунікація з носіями китайської мови відбудеться успішно тоді, коли в її основі будуть передбачуваність і чіткий розрахунок.

2. Зв’язки між словами – зв’язки між людьми. Структура речення визначає великою мірою і спосіб зв’язків між словами. У синтетичних і аналітичних мовах він також суттєво відрізняється. Якщо у синтетичних мовах слова можуть змінювати свою форму і узгоджуються безпосередньо, то в мовах аналітичних, де словозміна відсутня, зв’язки між словами встановлюються опосередковано, через формальну структуру речення та службові слова. На думку А. Мельникової, можна встановити залежність між способом узгодження одиниць у реченні і способом взаємодії між індивідами в суспільстві.

У китайському суспільстві встановлення контактів зазвичай потребує посередників (тобто, відбувається опосередковано). Відомий приклад – інститут свахи, який не зник і в сучасному суспільстві, а лише трансформувався (роль свах виконують батьки або знайомі). Більше того, з великою роллю посередництва можна пов’язати і хист до торгівлі, який відзначають представники інших націй як прикметну рису китайців. На формалізацію процесу встановлення контактів вказує й надзвичайна розвиненість етикетних формул. Формальне дотримання правил інколи може навіть виправдовувати підступництво. Про все це повинні пам’ятати українці, коли встановлюють контакти з китайцями, адже для носіїв синтетичних мов посередництво не відіграє значної ролі в

цьому процесі, а формалізм у стосунках взагалі розцінюється негативно. Настанова на безпосередність у встановленні контактів властива всім слов'янам, у мовах яких слова узгоджуються між собою безпосередньо. Таким чином, саме мова сприяє формуванню таких різних рис як щирість (у слов'ян) і замкнутість (у китайців).

Вказані риси характеру до певної міри визначають і найбільш прийнятну поведінку в суспільстві. Так, можна говорити, що узгодження слів між собою через словозміну формує в українців настанову пристосовуватися до навколишніх людей. Натомість, відсутність словозміни і слабка диференціація за частинами мови в китайській мові формує у людини настанову на пристосування себе до місця, яке їй випало. На сучасному етапі розвитку таку поведінку можна простежити на рівні кожної країни загалом. Так, Китай пристосовується до місця у світі, де виграє той, хто живе за законами ринкової економіки, тому Китай будує соціалізм з китайською специфікою. Україна, натомість, весь час “озирається” на сусідів і підлаштовує власний розвиток під їхню ситуацію.

Отже, під час здійснення комунікації слід пам'ятати китайський вислів *diulian* – “втратити обличчя”, який свідчить про те, що для китайців безпосередність у стосунках є радше непринятною. Це підтверджує і давня китайська поезія, в якій почуття ніколи не висловлювалися прямо, а лише опосередковано через пейзаж. Тож процес встановлення контактів з носіями аналітичної мови має бути формалізованим.

3. Отже, ставлення до світу і процес взаємодії з індивідами в суспільстві великою мірою визначаються типом мови і мають свою специфіку для носіїв аналітичних і синтетичних мов. Сказане вище про китайську мову узгоджується з висновками, зробленими щодо англійської та російської мов у монографії А. Мельникової. Однак, на нашу думку, можна зауважити ще один момент, про який у цій монографії не йдеться, але який виявляється у площині “китайська / українська (слов'янська) мови. І це – момент подібності. А. Мельникова зауважує, що структура слов'янських мов формує настанову у індивіда самовиражатися у колективі, тоді як носії аналітичних мов (маються на увазі англійці) схильні виражатися через події приватного життя і, зазвичай, протистоять колективу і його вимогам. Однак, щодо носіїв китайської мови, то їхня позиція в цьому питанні дуже подібна до носіїв синтетичних мов – для китайців також властиво самовиражатися через колектив. Можна припустити, що це також пов'язано з особливостями мови, а саме – із специфікою визначення частин мови. Як відомо, визначити до якої частини мови належить слово в китайській мові можна лише в контексті. Тож можна провести аналогію – як слово “визначається” через контекст, так і окремий індивід має настанову самовиражатися в колективі. В цьому полягає відмінність у поведінці між носіями китайської мови та інших аналітичних мов, зокрема, англійської.

Отже, можна погодитися з висновком про те, що правила мови великою мірою визначають поведінку всієї нації тим, що формують прийняття одних явищ і неприйняття інших. Такі відмінності варто враховувати у процесі комунікації між представниками різних культур, щоб досягти між ними порозуміння.

Джерела:

1. Мельникова А. Язык и национальный характер. – СПб.: Речь, 2003. – 320 с.
2. Основы китайского языка: в 4-х т. – Пекин: Китайский язык, 1991. – Т. 3. – 268 с.